

Ива ТЕШИЋ

КОМЕНТАРИ УЗ ПИСМА

Институт за
књижевност и
уметност, Београд

Три писма Владана Деснице која се овде објављују први пут чувају се у Легату Вељка Петровића под сигнатурама „Музеј Града Београда. Број инвентара: В.П. 629–631“. Прво (бр. 629) има 4 странице, писано је руком, латиницом, на белом папиру формата 25 x 21 цм, са својеручним потписом латиницом; друго је машинопис, латинични (бр. 630), има 3 странице, куцане на сивкастом папиру формата 25 x 20 цм, са својеручним латиничним потписом; и треће је (бр. 631), такође, латинични машинопис, 1 страница, куцано на сивкастом папиру формата 25 x 20 цм, с ауторовим својеручним потписом ћирилицом. У приређивању нису вршене никакве интервенције, осим у случају заграда с косим цртама, које су претворене у обле. Сва подвлачења у тексту су ауторова и она су задржана и у штампаној верзији.

Писма сам добила од Радована Поповића, коме овом приликом и јавно захваљујем.

*

Десничина писма Вељку Петровићу представљају сведочанство о драми аутора који је педесетих година прошлог века био недобродошао, како у српској тако и у хрватској књижевној средини.

Случај једног од највећих писаца југословенских књижевности још један је показатељ општепознате појаве да значај „неопредељених“ интелектуалаца бива на адекватан начини сагледаван тек постхумно. Како истиче Драган М. Јеремић, „Својом књижевном појавом Владан Десница, као Србин који је стварао у оквиру хрватске књижевности, представља и једну од духовних карика између српског и хрватског народа и тиме је постигао још једну синтезу од оних многих које његово дело чине једним од најзначајнијих дела у савременим југословенским књижевностима“.¹ Одбијајући да буде експлицитан, писац је, додуше врло дискретно, ипак исказао своју „духовну усмереност“. Ово одсуство жеље за потцртавањем сопствених опредељења могуће је схватити уколико се узме у обзир Десничина реакција на предлог да му дела буду публикована у едицији „Српска књижевност у сто књига“,² односно „Хрватска књижевност у 120 књига“,³ а сада и ако се имају у виду и три приложена писма.

1 Драган М. Јеремић: *Прсти неверног Томе*, Београд, Нолит, 1967, стр. 469.

2 У овој едицији, нажалост, у оба издања није објављена књига Владана Деснице.

3 Првобитни назив библиотеке „Пет стољећа хрватске књижевности“, коју је покренуо и уређивао Иво Франгеш. Тек постхумно, у ову библиотеку као 117

У коментарима објављених Десничиних писама Живан Милисавец⁴ се присећа како је Десница реаговао на предлог да му роман *Прољећа Ивана Галеба* буде штампан у Београду: „У то време дошло је до извесне промене у издавачкој делатности Матице српске. Одлучено је да се крене са едицијом 'Српска књижевност у сто књига'. Мени је тада предложено да примим функцију уредника те едиције. Ја сам уређивање библиотеке 'Савременици' предао Александру Тишми. Како је 1957. године изашао Десничин роман *Прољећа Ивана Галеба*, који је високо оцењен од стране критике и који је 1958. добио и Змајеву награду, ми смо желели да и тај роман уврстимо у поменуту едицију. У то време некако боравио сам у Загребу, том приликом посетио Десницу и замолио га за сагласност да једну књигу, највероватније *Прољећа Ивана Галеба*, уврстимо у нашу едицију. Он ми је том приликом рекао да се свакако сматра српским писцем, али да тражену сагласност ипак не може дати. Као образложење уследила је ламентација о његовом положају у Загребу. Њега тамо, рекао је, у извесном смислу бојкотују: није му лако да нађе издавача, а блокирали су га и физички, јер није ни у каквом савету или одбору. А тек када би пристао да уђе у поменуту едицију, опстанка му у Загребу не би било.“⁵

Из првог писма Вељку Петровићу откривамо да су неприлике у којима се Десница налазио биле до те мере несношљиве да су довеле чак у питање и наставак бављења књижевним радом: „Зависити ће од практичних прилика и услова колико ћу још моћи да истрајем на чисто књижевном плану.“ Друго по реду писмо, од три наведена, најподробније описује ситуацију која је Десницу нагнала на помисао да одустане од писања. Реч је о апсолутној изопштености из културног живота, праћеној непрестаним нападима, без могућности одбране. Како Десница тврди, у позадини је монтирана хајка која за циљ има потпуно одстрањивање из културних токова.

Узевши у обзир свеукупну ситуацију, Десница доноси одлуку да свој даљи рад оријентише према београдским часописима и едицијама. Писмо Вељку Петровићу, који је у том тренутку моћна фигура на српској културној сцени – председник СКЗ, потом и Матице српске, открива трагедију великог писца, који због шиканирања у родној средини своју делатност преусмерава на простор којем „природно припада“. Међутим, ни на српском терену није наишао на већу наклоност или бригу. Десница је био повређен и третманом који је имао у Србији, стога није пропустио да укаже на игнорисање његових радова у

(I и II књига) укључене су две Десничине књиге: *Zimsko ljetovanje. Pripovijesti, prigredio, predgovor i „Naromenu“ napisao Vlatko Pavletić, Zagreb, Matica hrvatska, 1968, потом Прољећа Ивана Галеба, 1977. године. Занимљиво је да су у Уређивачком одбору били Иван Дончевић, Јожа Хорват и Марин Франичевић, који су жестоко оспоравали вредност раних остварења Владана Деснице, нарочито Зимског љетовања.*

4 Живан Милисавец: *Аутопортрети с писама*, Нови Сад, Матица српска, 1998 (Библиотека „Документ“); видети део „Преписка у троуглу: Крклец – Десница – Ђ. Теодоровић“ („Писма Владана Деснице“, стр. 53–88).

5 Ibid., str. 60.

београдским издавачким кућама: „И досад ме је бољело што ниједан мој рад није објављен тамо, гдје природно спадам, док је чак и Српска књижевна задруга уврстила у свој издавачки план млађе писце из Хрватске.“

Упркос свим тешкоћама, индикативна је Десничина спремност да се прилагоди „критеријумима“ српске средине. Тамо где, како сам каже, „природно спада“, Десница стиже тек 1957. године, објављивањем другог, исправљеног, издања романа *Зимско љетовање* у београдској издавачкој кући „Космос“, док ће се роман *Прољећа Ивана Галеба*⁶ појавити у истоименој едицији, али тек 1960. године и то у „Нолиту“ (уредник Маријан Јурковић). Библиографски подаци о Десничиним текстовима објављеним у српској периодици показују да тек од 1953. године постаје присутнији: до 1952. године објавио је свега 10 текстова (у часопису *Живот и рад*, потом у *Књижевним новинама*, *Филму*, *Књижевности*, *7 уметности* и *Летопису Матице српске*), да би од 1953. па све до смрти изашло 60 приповедака, новела, песама, критичких текстова и разговора. Важно је напоменути да је највише текстова штампао у *Летопису Матице српске* у време док је уредник био Живан Милисавац.

Иако је у српску књижевност желео да уђе објављивањем књиге новела *Олупине на сунцу* или романа *Зимско љетовање*, прва књига коју је Владан Десница публиковао у Србији била је збирка новела под насловом *Прољеће у Бадровцу* (1955, у београдској „Просвети“, у „Библиотеци савремених југословенских писаца – Бразде“; уредник Гвидо Тартаља, поговор Петра Шегедина). Другу књигу новела, *Ту, одмах поред нас*, за коју је добио награду Друштва књижевника Хрватске, објавио је у „Матици српској“, 1957. године (уредник Александар Тишма, предговор написао Божо Милачић).

Као писац помирителских настојања, Десница је одбијао да сам себе „етикетира“, не пристајући на декларисања и искључиво приклањање једној или другој књижевности. На питање Иве Франгеша, покретача и уредника едиције „Хрватска књижевност у 120 књига“, да ли припада српској или хрватској књижевности, Десница је дао оследећи одговор: „Кад сам рекао да се сматрам југословенским писцем, тиме сам мислио: у исти мах и хрватским и српским. Ваше пак строго алтернативно 'хрватски или српски' у ствари значи 'ако хрватски – онда не српски', и обратно. А то је управо оно што стоји

6 *Прољећа Ивана Галеба* објављена су првобитно (у скраћеној верзији) у пет наставака у сарајевском часопису *Живот*, II/22–23, VII–VIII 1954, str. 493–509 (gl. I–X); br. 24, IX, str. 11–24 (gl. XI–XV); br. 35, X, str. 100–112 (gl. XVI–XVIII, у истом броју Десница објављује и полемички текст „Неупитност или нејасност“, стр. 157–162); br. 26, XI, стр. 237–250 (гл. XVIII, XIX, XXVI i XXVII) и br. 27, XII 1954, стр. 303–317 (гл. „Крај“ XXVII и XXXI, дакле без XXVIII–XXX). У форми књиге, *Прољећа Ивана Галеба* објавила је сарајевска „Свјетлост“ 1957, у библиотеци „Савременици“ (уредник Мурис Идризовић, а у уређивачком одбору су били Салко Назечић и Меша Селимовић). За овај роман Десница је добио Змајеву награду Матице српске 1957. године. Прво загребачко издање *Прољећа Ивана Галеба* објављено је као посебан отисак *Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* – Odjel za suvremenu književnost, knj. 313, 1957, str. 295–522.

у чистој супротности с мојим ставом“ (в. Vladan Desnica *Hotimično iskustvo – diskurzivna proza Vladana Desnice*, knjiga II, Zagreb, V/B/Z – SKD „Prosvjeta“, 2006, стр. 247).

Својеврсно признање у хрватској књижевности Десница је добио 1968, када је Иво Франгеш у своју едицију „Пет стољећа хрватске књижевности“ уврстио *Зимско љетовање* и *Приповијести*, односно 1977. године, када се у истоименој едицији нашао и роман *Прољећа Ивана Галеба*.

С тим у вези, поменули бисмо да у енциклопедијским одредницама новијег датума под одредницом Владан Десница можемо прочитати белешке различите садржине:

„Потјече из угледне обитељи Десница, која је имала значајну улогу у култ. животу Далмације.“ (Nemes: 2009 361). У *Leksikonu hrvatskih pisaca* (Školska knjiga, Zagreb, 2000) у попису литературе нећемо пронаћи ниједан податак који се односи на оно што је у Србији објављено о Десници. И не само то: у *Хрватском биографском лексикону* наилазимо на потпуно безличан податак: „Син Уроша, политичара и правника“, док у *Хрватској енциклопедији* пише: „Десница, Владан, хрватски књижевник српског подријетла (Задар, 17. IX. 1905 – 4. III. 1967)“ *Књижевни лексикон* Миливоја Солара бележи пак: „Десница Владан (1905–1967). Хрватски новелист, романописац и есејист. Рођену Задру у српској обитељи.“

Оно што посебно изненађује јесте чињеница да у *Српском биографском лексикону* (издање Матице српске) не постоји одредница о Владану Десници. Зна се, при томе, да је овај писац свој списатељски рад започео још 1933. у београдском часопису *Живот и рад*, а од 1933. до 1935. био је активан сарадник и уредник *Магазина Сјеверне Далмације*.

Сходно томе, можда је најадекватније да закључимо ову белешку цитатом писца Мирка Демића: „Због тога и много чега другог Десница је био недовољно наш, али ни потпуно њихов! А, у ствари, било је премало разлога да га било ко и присвоји и, истовремено, одриче право оном другом да то чини. Он једнако измиче и једнима и другима, одавно изашавши из овдашњих оквира, никад самљи и никад више свој. Тек одабран и – за одабране! [...] Маргинализација његовог дела правдана је бројним (једнако неуверљивим) разлозима. Једнима је био декадент, реакционар и, у крајњој линији, прикривени српски националиста који подрива хрватски језички стандард, на мала врата уводећи екавизме, другима је, опет, све то претерани естетицизам који се 'у свему ослања на Крочеа', а и, 'да се не лажемо, одвећ вуче на хрватштину'. Преостало му је да буде оно што јесте – светски писац!“⁷

Приложена писма Владана Деснице указују на две важне чињенице. С једне стране, она откривају својеврсни манир који се огледа у небризи и занемаривању знаменитих интелектуалца, док са друге

⁷ Мирко Демић: „Чији је наш Десница?“, *Корац*, Крагујевац, XXXVIII/11-12, 2005, стр. 5-7.

стране писма скрећу пажњу на случај писца двојаке припадности, подсећајући на неодговарајући статус који је имао у обе књижевности од свог времена па безмало до данас.

ЛИТЕРАТУРА

- Демић, Мирко. „Чији је Десница?“. *Кораџи*, бр. 11–12, 2005. 5–7.
- Десница, Владан. *Прољећа Ивана Галеба*. Београд: СКЗ, 1967.
- Desnica, Vladan. *Progutane polemike*. Priredio Jovan Radulović. Beograd: Stubovi kulture, 2001.
- Desnica, Vladan. *Hotimično iskustvo – diskurzivna proza Vladana Desnice*, knjiga prva, priredio i redigirao Dušan Marinković. Zagreb: V/B/Z – SKD „Prosvjeta“, 2005.
- Desnica, Vladan. *Hotimično iskustvo – diskurzivna proza Vladana Desnice*, knjiga druga, priredio i redigirao Dušan Marinković. Zagreb: V/B/Z – SKD „Prosvjeta“, 2006.
- Јеремић, Драган М. *Прсти неверног Томе*. Београд: Нолит, 1967.
- Милицавац, Живан. *Аутопортрети с писама*. Нови Сад: Матица српска, 1998.
- Немес, Креšимир. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga, 2000.
- Немес, Креšимир. *Hrvatska književna enciklopedija 1*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2009.
- Поповић, Тања. „Роман о изгубљеном завичају“. *Зимско љетовање*. Београд, Нолит, 1994. 207–220.
- Solar, Milivoj. *Književni leksikon*. Zagreb: Matica hrvatska, 2007.

Примљено: 16. 10. 2015.

Прихваћено за објављивање: 23. 12. 2015.